

CSAPÓ ZITA

A NAGY TIBOR – HAGYATÉK FELDOLGOZÁSA

Nagy Tibor 1995 decemberében hunyt el. Könyvtára és tudományos hagyatéka 1996 márciusában került a Budapesti Történeti Múzeumba.¹ A mintegy 120 ládányi anyagból 15 láda tartalmazta azt a tudományos hagyatékot, melynek feldolgozása a Régészeti Adattár munkatársaira várt. A leltározás három lépcsőben zajlott, 2003-ban² (382 tétel) majd 2006-2007-ben³ (36 tétel) Fancsalszky Gábor és 2012-2013-ban⁴ (967 tétel) a szerző végezte ezt a feladatot.⁵ Jelenleg az anyag digitalizálása zajlik.

A feldolgozás során sok nehézséggel szembesültünk. Az első problémát magának az anyagnak mennyisége és állapota jelentette. Az első helyszíni szemle során látott állapotról Gyuricza Anna beszámolója alapján kaphatunk képet.⁶ „A lakás ... bútorzata csak könyvespolcokból és könyveszekrényekből állt. Mindent elleptek a könyvek és a kéziratok. Nemcsak a falak mellett, hanem ½-1 méter magasan az egész lakás be volt terítve velük, úgyhogy járni is ezeken lehetett, ide értve a fürdőszobát és a konyhát is. Az ágyon is kb. 1 méter magasan csak kéziratok és újságok tornyosultak. Ezen kívül semmilyen berendezési tárgy, vagy bútor az 1 íróasztalon és egy rossz fonott karszéken kívül nem volt a lakásban. A konyhában tűz nyoma volt felfedezhető. 1995. októberében a lakástűzet tűzoltók oltották el. Nagy kár nem keletkezhetett, mert a szűk konyhában a tűz fészkeivel szemben húzóódó, a falat teljesen beborító könyvespolc sem sérült meg.” A vagyonkezelő véleménye szerint a rendetlenséget a lakásba beköltözött hajléktalanok okozták, de bebizonyosodott, hogy „a könyvek, újságok, kéziratok össze-

keveredése és a nagy rendetlenség nem a lakás feldúlásából származott, hanem egy magányos, az élet mindennapos problémáival megbirkózni nem tudó ember tragédiáját tükrözi.”

A feldolgozás során kiderült, hogy Nagy Tibor igyekezett csoportosítani iratait, jegyzeteit. Erről egy lista tanúskodik, melyet mintegy katalógusként magának készített.⁷ Ennek ellenére természetesen előfordult, hogy valamit nem talált meg és így többször is készített ugyanazon dolgokról jegyzeteket, akár több éves, évtizedes eltéréssel. A kéziratok esetében ezenfelül elmondhatjuk, hogy egy-egy témához még a megjelenés után is évtizedeken keresztül gyűjtött anyagot. Ezek egymáshoz tartozásának megállapítása és a jegyzetek kéziratokhoz sorolása több esetben problémát okozott és igen időigényes feladatnak bizonyult.

A lakásba költözött hajléktalanok több problémát is okoztak. Egyrészt nem tudjuk miket adtak el (bár sejtethetően ez inkább a hagyatéka könyvtári részét érintheti), másrészt tüzet raktak a lakásban talált papírokból. Mivel a tudós igyekezett témakörök szerint tárolni iratait, a feldolgozás során talált égett anyagok alapján valószínűsíthető, hogy főleg ásatási dokumentációk sérültek. Pontosan nem tudjuk mi égett el, de sok sérült (égett és az oltás során használt víztől elázott) irat került be az Adattárba. Ezek jelenleg még restaurálás alatt állnak, digitálisan azonban elérhetőek a kutatók számára.

Nagy Tiborra jellemző volt, hogy minden papírra jegyzeteket készített a bolti számláktól a hivatalos iratokig bezárólag. Így a tudományos értékén felül – mivel az 1930-as évektől egészen az 1990-es évek közepéig aktívan dolgozott – a hagyatékából előkerült iratok érdekes kortörténeti dokumentumokat is tartalmaznak (nagy számukra való tekintettel a teljesség igénye nélkül: Szilágyi Jánossal folytatott lovagias ügyének jegyzőkönyve,⁸

¹ Ezen folyamat ismertetése ÉDER 2011

² BTM RA H. 1013-2003 - 1395-2003

³ BTM RA H. 1946-2006 - 1982-2007

⁴ BTM RA H. 2134-2012 - 3101-2013

⁵ A válogatás, rendszerezés és leltározás feladatát többen végezték a Régészeti Adattár dolgozói közül: dr. Fancsalszky Gábor, Bechtold Eszter, Gyöző Eszter, Giber Mihály, Csapó Zita.

⁶ BTM RA H. 3101-2013

⁷ BTM RA H. 2253-2012.

⁸ BTM RA H. 2186-2012

légtalmi jegyzőkönyvek az 1930-as évek végéről, az 1950-es évekből származó munkanapló percre pontosan vezetve,⁹ külföldi utakról vezetett jegyzetek személyes benyomásairól¹⁰ stb.).

Irodalomtörténeti érdeklődésű kutatók számára a Szerb Antal által kitöltött 2 darab könyvtári kölcsönzőjegy digitális formában tekinthető meg az Adattárban.¹¹ Elődei és kortársai jegyzeteit is gyűjtötte és felhasználta kutatásai során, így más, már korábban beletárazott hagyatékok is kiegészíthetők voltak. A legnagyobb számban Nagy Lajostól származó jegyzeteket találtunk. Garády Sándor 1936-os tabáni ásatásáról és az előkerült leletanyagról készített fotók szintén innen kerültek elő.¹² Külön megemlítendő még Forró László Sebestyén tudományos munkája az avar korra vonatkozó forrásokról, melynek jelentőségét Fancsalszky Gábor ismerte fel a hagyatékok rendezése kapcsán.¹³

Az utókorra maradt anyagban tartalmilag több nagy egységet különíthetünk el.

Igyekeztünk tematikai, ezen belül időrendi sorrendben végezni a leltározást, a már említett átfedések és a több ütemben történő leltározás miatt azonban ez nem mindig sikerülhetett.

A 2012. évet megelőző leltározás során főként a „CSIR”¹⁴ egyes részei, valamint kéziratok kerültek be az állományba. A 2012-13-ban leltározott anyag első része a személyes iratokat tartalmazza: okmányait, családi és hivatalos ügyek során keletkezett papírokat, igazolásokat, könyvtári ügyeit, egyetemi oktatóként készített óravázlatait, a BTM osztályvezetőjeként keletkezett iratokat stb.¹⁵

Nemzetközi és hazai konferenciák rendszeres résztvevőjeként az ezekkel kapcsolatos iratok is fennmaradtak, az ezekről írt személyes élményeket tartalmazó útleírásokból és beszámolókból érdekes benyomásokat és történeteket ismerhetünk meg (kortársairól, barátairól is).

Nagy Tibor személyes és szakmai levelezése (a kettő természetesen sok esetben fedi egymást, hiszen személyes jó barátai és ismerősei körébe tartozott a szakma nagy része) szintén érdekes tudománytörténeti információkat rejt. Kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett, Kanadától a Fülöp-szigetekig rendszeresen tartotta a kapcsolatot

1. kép. Nagy Tibor lakásának egyik helyisége a helyszíni szemle alkalmával készített fotón (BTM RA H. 3101-2013)

úgy személyekkel, mint tudományos intézetekkel. Sok nyelven beszélt és olvasott kitűnően, ezt levelezése is tükrözi.

A következő nagy egység a kéziratokat és a hozzájuk kapcsolódó jegyzetanyagot tartalmazza.¹⁶ Amennyire lehetett, a leltározás során követtük a művek megjelenésének sorrendjét, de egy adott témában jellemzően több cikket is publikált akár sok évtizednyi különbséggel, közben folyamatosan bővítve a jegyzetapparátust. Mint azt már említettem, ugyanazon jegyzeteket több tanulmányhoz és könyvhöz is felhasználta, így sok esetben már nem lehetett utólag egyértelműen összekapcsolni ezeket egymással. A hagyatékok tartalmaz meg nem jelent műveket is. Az időrendi megközelítés célszerűnek tűnt, mivel ez nagyjából a tematikai csoportosítást is lehetővé tette. Kezdetben a pannoniai kereszténység történetével foglalkozott a tudós, ennek kutatását élete céljának tekintette. A világháború után kialakult történelmi helyzet azonban egyre inkább más témák felé sodorta. A római vallástörténet, Mith-

⁹ 1953-54, BTM RA H. 2154-2012

¹⁰ Például 1973-ankarai konferenciáról BTM RA H. 2945-2013

¹¹ Petőfi Irodalmi Múzeumnak átadva, BTM RA H. 2947-2013, 1944. május 23.

¹² BTM RA H. 3045-2013

¹³ FANCALSZKY 2012, a kézirat történetére vonatkozóan ÉDER 2011. 76.

¹⁴ Corpus Signorum Imperii Romani, Római kori szobrászati Corpus

¹⁵ BTM RA H. 2134-2012 - 2376-2012

¹⁶ BTM RA H. 2377-2012 - 2979-2013

1948-év Tanya. B 149 láda
3 dbt. beíráslap. 2 láda
149-144. láda Négy éves
BERUHÁZÓ MUNKA-PROGRAMM.

1. Megnevezés	I. év	II. év	III. év	IV. év	Összesen
I. RIASZTÁS.					
1. Gáz és szilánkbiztos óvóhelyes- reli riasztó-állomások betonból, vasbeton- száraz, továbbá kapcsoló kazák az erdő- szomszédos erdőviteli vesztőkkel együtt	92000	80000	80000	—	252000
2. Központi vezérlés szerelvényei és készletei és az akkumulátor telepek	103770	102400	72400	—	278570
3. Motorosiródk beszerzése	29900	104000	104000	—	237900
4. A riasztó hálózat kiépítése, postatelefonok bekapcsolása /kábellel és telefonnal együtt/	15880	16184	16488	10488	61040
5. Személy és teherautó beszerzések	8000	9000	—	—	17000
6. Az egész riasztó berendezés szerelvényei és beszerzési költségei /adminisztrációs költségekkel együtt/	24330	23600	23600	—	71530
7. Az egész riasztóberendezés és gépkocsik állandó felügyelete és karbantartása /szállításal együtt/	6120	7816	6512	6512	26960
8. Korhízek riasztása	40000	—	—	—	40000
9. Iskolák riasztása	20000	—	—	—	20000
10. Tűzvédelmi és intézmény riasztása	80000	—	—	—	80000
Összesen	420000	343000	305000	17000	1085000

2. kép. Az albertfalvai 1948-as ásatásról készült feljegyzés részlete egy légoltalmi hivatali iraton (BTM RA H. 3071-2013)

ras-kultusz, majd a katonai és polgári telepek berendezkedésének vizsgálata és a hadtörténet egyre hangsúlyosabb szerepet kapott életművében. Ezek mellett hosszú pályája során őskori és népvándorláskori témákat is feldolgozott.

Külön említést érdemel a „CSIR”. Ez az óriási gyűjtemény mérete folytán – és sajnos a több évig elhúzódó és több ember által végzett rendszerezési és leltározási folyamat révén is¹⁷ – több leltári tételt is lefed.¹⁸ 1966-ban kapja meg Nagy Tibor a szerkesztési feladatokat, így minden ezzel kapcsolatos anyag nála gyűlt össze. A kiadvány nem jelent meg, de a hozzá gyűjtött jegyzetanyag hatalmas. Fennmaradt a követendő tematika is, így az anyag rendezése részben ez alapján történt. A több mint 600 kömlelék fotózása szinte hiánytalanul megtörtént, a sok fotó beazonosítása azonban nehézkes, mivel a fotók és a leíró lapok számos esetben összekeveredtek, valamint jónéhány

fotóról még nem készült el a leírás. Sajnos ezen anyag egy része is megégett. E gyűjtemény kapcsán konzultáltunk a MTA Régészeti Intézetével, ahol a munka újraindítását tervezik a Budapesti Történeti Múzeummal közösen, így az eddig elvégzett óriási gyűjtőmunka nem vész kárba.

Ezután az ásatási dokumentációk, jelentések leltárba vétele következett.¹⁹ Ezen a téren végzett munkássága szakmai berkekben jól ismert. Mégis több ásatásról – megjelent publikáció és leadott dokumentáció híján – egyedül innen juthatunk információhoz (még ha minimálshoz is). Mint arról már volt szó, sajnos ezek sérültek a leginkább, égett és szétázott darabok találhatók köztük. Ilyenek például Rákoshegy 1955. ásatás csontváz adatlapjai, ásatási fotói²⁰, valamint erősen sérültek a Népstadion 1951. ásatásáról előkerült leletanyag-fotók és az ásatási napló.²¹ A Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Adattárának topográfiai adatbázisát átnézve sikerült több esetben azt pontosítani a megtalált iratok alapján (például az évet, ásatót beazonosítani).

Az utolsó leltári tétel²² tartalmazza a hagyaték múzeumba szállításával és állapotleírásával kapcsolatos információkat: leírásokat, jelentéseket, fényképeket.

Több intézménynek juttattunk vagy a közeljövőben juttatunk az ő gyűjtési körükbe tartozó és Nagy Tibor személyéhez szervesen nem kapcsolódó anyagokat hagyatékából. Így például, névjegykártyák, kitöltetlen képeslapok, a konferenciák programfüzetei az Országos Széchényi Könyvtárba kerülnek. A „CSIR” munkálatai kapcsán hozzá került, az MTA Régészeti Intézetében beletárazott fotókat visszajuttatjuk számukra. A 20. század különböző időszakában Budapestről készített fotók és egyéb, nem személyes, de kortörténeti értékkel bíró papírok²³ a Kiscelli Múzeum Újkori Várostörténeti osztályára, míg a különböző tárgyakról és szakirodalomról készített üvegnegatívok az Aquincumi Múzeumba kerültek.

A mai napig kerülnek még elő a tudóshoz kapcsolható iratok, jegyzetek különböző gyűjteményekben, ezek száma azonban már nem jelentős. Így elmondhatjuk, hogy a Nagy Tibor hagyaték hosszú rendezés után immár leltározva és a közeljövőben digitálisan is elérhető formában várja a kutatókat.

¹⁷ Mint már említettem, néhány esetben nehéz volt felismerni az egymáshoz tartozó jegyzeteket, az ebből adódó módszertani probléma ebben az esetben szembetűnő.

¹⁸ 321 tétel, BTM RA H. 1076-2003 – 1395-2003, BTM RA H. 2941-2013

¹⁹ BTM RA H. 2980-2013 – 3100-2013

²⁰ BTM RA H. 3100-2013

²¹ BTM RA H. 3033-2013

²² BTM RA H. 3101-2013

²³ Például a 2. világháború idejéből származó, fel nem használt élelmiszerjegyek.

IRODALOMJEGYZÉK

ÉDER 2011

ÉDER Katalin: A Nagy Tibor-hagyaték jelenlegi helyzete. *BudRég* 44. (2011), p. 75-77.

FANCSALSZKY 2012

Fancsalszky Gábor: Forró László Sebestyén és az avar korra vonatkozó Karoling kori források gyűjteménye (1936). In: *Thesaurus Avarorum : Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére*. Szerk.: Vida Tivadar. Budapest, 2012., p. 783-786.

PROCESSING THE ARCHIVE OF TIBOR NAGY

The Budapesti Történeti Múzeum acquired the academic archive of Tibor Nagy in 1996. The three-step inventory process took place as the following: in 2003 (382 item), in 2006-2007 (36 item) by dr. Gábor Fancsalszky and in 2012-2013 (967 item) by the author of this paper. Several difficulties came up during the sorting process. In addition to the physical condition of the archive (burned and dirty), the scholar's habit to write a note on any piece of paper that he could lay his hands on was also a problem. Therefore it was difficult in some cases to identify the related notes and the manuscript-fragments. However, the material also contains interesting documents about

the years from 1930 to 1995. Thematically, the private documents were added first to the inventory, then the conference reports, and the scholar's family and professional correspondence. The next group is the manuscripts and the related note materials in chronological and thematical order. The archaeological documentations came at last. Unfortunately, several piece were damaged, but with them it was possible to complement and clarify the topographical database of the Archaeological Repository. The last inventory item contains the documents and photos related to the acquisition of the archive. The digitalisation of the archive is currently in progress.